

mektedir. İftitah tekbirinden sonra kulu Allah'a hitap etmesiyle başlayan namaz zâhirî şeklärin ötesinde bâtinî konumyla müminin ruhî mi'raci sayılmaktadır. Nitekim Gazzâlî *İhyâ*'da, namazın zâhirî yönünü anlattıktan sonra derunî-mânevî hayatı geliştiren özelliğine de geniş yer ayırmış, bu arada psikolojik muhtevalanın (huzûr-i kalb) sadece Allah'a yönelik olmasına ağırlık vermiştir (I, 211-227). Bu açıdan namazın müminin mi'raci olduğu şeklindeki değerlendirmenin doğruluğu ortaya çıkmaktadır.

İsrâ ve mi'rac olayı bazı teliflere konu olmuştur. Bunlar arasında Ebû Şekûr es-Sâlimî (*Keşfû'z-zunûn*, II, 1460) ve Abdülkerîm el-Kûseyrî'nin (Kahire 1964) *Kitâbü'l-Mi'râc*, İbnü'l-Cevzî'nin *Kıssatü'l-mi'râc* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2729), Abdulkâdir-i Geylânî'nin es-Sirâcü'l-vehhâc fî *leyleti'l-mi'râc* (İstanbul 1312), İbn Dihye'nin *el-İbtihâc fî ehâdisi'l-mi'râc* (Kahire 1417/1996), İbn Hilâl el-Makdisî'nin *İktifâ'ü'l-minhâc fî ehâdisi'l-mi'râc* (Brockelmann, GAL, I, 136), Celâleddin es-Sûyûtî'nin *el-Âyetü'l-kübrâ şerhu kıssatı'l-isrâ'* (nşr. Muhammed Abdülhakîm el-Kâdî, Kahire 1989), Nûreddin el-Üchûrî'nin *en-Nûrû'l-vehhâc fî'l-kelâm 'ale'l-isrâ' ve'l-mi'râc* (Beyrut 1424/2002), Muhammed Emîn el-Kürdî'nin *Dav'ü's-sirâc fî fazlî receb ve kıssatı'l-mi'râc* (Kahire 1327), M. Âsim Köksal'in *Mirac Gecesi* (Ankara 1955), Fazl Hasan Abbas'in *el-Minhâc: Nefehât mine'l-isrâ'i ve'l-mi'râc* (Amman 1407/1987), Mûsâ Muhammed el-Esved'in *el-İsrâ' ve'l-mi'râc* (Küveyt 1989), Amr Abdûlmün'im'in *ed-Dâ'if min kıssatı'l-isrâ' ve'l-mi'râc* (Tanta 1413/1993) ve Süleyman Mollaibrahimoğlu'nun *Mirac Gerçeği* (İstanbul 1991) adlı eserleri sayılabılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "sry", "arc" md.leri; *Lisânü'l-Arab*, "sry", "arc" md.leri; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "sry", "arc" md.leri; *Müsned*, I, 309, 422; III, 120; Buhâri, "Şâlât", 1, 81, "Tevhid", 37, "Enbiyâ'", 5, "Bedü'l-hâlk", 7, "Menâkıb", 24, "Menâkıbü'l-ensâr", 41, 42, 43, "Tefsîr", 17/9, "Hâc", 42; Müslim, "îmân", 259, 262-263, 279, 280, 283, 284, 285, 287, 291-292, "Fezâ'il", 164, "Hâc", 398-405; İbn İshâk, es-Sîre, s. 275; İbn Hişâm, es-Sîre, II, 36-52; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XV, 5, 16-17; XXVII, 44, 45; Eş'arî, *el-İbâne* (nşr. Abbas es-Sabbâg), Beyrut 1414/1994, s. 42, 53; Mâtûridî, *Kitâbü'l-Tevhid* (nşr. Bekir Topaloğlu - Muhammed Aruci), Ankara 1423/2003, s. 317-319; Bâkîlânî, *et-Temhid*, Beirut 1414/1993, s. 156-157; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 62; Kâdî Abdülcebâr, *el-Mugnî*, XVI, 419; Abdulkâhir el-Bağdâdi, *Uşûlü'd-dîn*, Beyrut 1401/1981, s. 165, 182-

183; Cüveyîn, *el-İrsâd* (Temîm), s. 74-75; Beyhâkî, *Delâ'ilü'n-nübûwe* (nşr. Abdülmü'tî Kalâcî), Beirut 1405/1985, II, 354-406; Gazzâlî, *İhyâ*, Beyrut 1417/1997, I, 203-227; Nesefî, *Tebşîratü'l-edîle* (Salamé), I, 487, 491, 493-494, 503; Zemâşerî, *Esâsü'l-belâğâ*, Beirut 1989, s. 294-295; Kâdî İyâz, *es-Sîfâ'*, Beirut 1409/1988, I, 177-205; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, VIII, 66, 68-69; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihi'l-gâyb*, V, 541-545; Kurtubî, *el-Câmi'*, X, 208; XVII, 88-91; Nevevî, *Şerhu Müslim*, III, 209-232; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVII, 283-284; İbn Seyyidûnâs, *Üyûnü'l-esser*, Beirut, ts. (Dârû'l-mârifâ), I, 147-148; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, Beirut 1992, III, 34-42; İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, III, 1-24; a.mlf., es-Sîre, II, 93-112; İbn Ebû'l-İz, *Şerhu'l-Âkâdeti'l-Tâhâviyye* (nşr. Abdüllâh et-Tûrkî - Suayîb el-Arnâût), Beirut 1408/1987, s. 84-91; Teftâzânî, *Şerhu'l-Âkâid*, İstanbul 1313, s. 174-175; İbn Hâcer, *Fethu'l-bâri* (Hâbit), VII, 237-259; XII, 492; Kestîfî, *Hâsiye 'alâ Şerhi'l-Âkâid*, İstanbul 1966, s. 174-175; Suyûtî, *el-Âyetü'l-kübrâ şerhu kıssatı'l-isrâ'* (nşr. M. Abdülhakîm el-Kâdî), Kahire 1989; Kas-tallâni, *İrsâdü's-sârî*, Beyrut 1990, VI, 3-4; Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullahi'l-bâliqa* (nşr. M. Şerîf Şükker), Beyrut 1992, I, 115-116; Abdüllatif el-Harpûti, *Tenkîhi'l-kelâm*, İstanbul 1330, s. 305-311; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3142-3186; Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (trc. M. Said Mutlu), İstanbul 1966, I, 92, 93; Şîbî Nu'mânî, *İslâm Tarihi: Asır-ı Saâdet* (trc. Ömer Rıza Doğru), İstanbul 1974, II, 419-444; Mustafa Sabri, *Mevkîfi'l-âkl*, Beyrut 1992, IV, 199-208; M. Zâhid Kevserî, *Maķâlât*, Kahire 1994, s. 486-490; Şinasi Gündüz v.dgr., *Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslâm'da Miraç*, Ankara 1996; Muhammed Esed, *Kur'an Mesâjî* (trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk), İstanbul 1997, s. 1337-1339; H. Busse, "Jarusalem in the Story of Muhammad's Night Journey and Ascension", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XIV, Jerusalem 1991, s. 1-40; Ali Akpinar, "Mi'râc Gecesi Hz. Peygamber'e Verildiği Söylenen Ayetlerle İlgili Bazı Mülâhazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Sivas 1996, s. 95-101; J. van Ess, "Vision and Ascension: Surat al-Najm and its Relationship with Muhammad's Mi'râj", *Journal of Qur'anic Studies*, I/1, London 1999, s. 47-62.

 SALIH SABRI YAVUZ

MİRÂCİYYE (مِرَاجِيَّة)

İslâm edebiyat ve sanatlarında
Hz. Peygamber'in mi'râcını konu alan
eserlerin genel adı.

Mi'râc mûcizesi hemen bütün müslüman milletlerin medeniyetlerine edebiyat, müsiki, minyatûr, hat ve kitap sanatları bakımından kuvvetle yansımıştır. Ancak bu konudaki eserlerin mi'râciyye veya mi'râcnâme adıyla daha çok İranlılar'la Türkler tarafından ortaya konulduğu, en çok eserin verildiği edebiyat alanını minyatûr, hat ve kitap sanatlarının takip et-

tiği, müsikinin ise sadece Osmanlılar'da mevlid gibi bir form oluşturduğu görülmektedir.

Bazı şairlerin, Kâ'b b. Züheyr'in *Kaşdetü'l-bürde* içinde yer alan mi'râcla ilgili on bir beyti gibi Hz. Peygamber hakkında yazdıkları manzumelerde konuya temasları dışında -Osmanlı sahasında bilinen bir iki örnek de istisna edilirse- Arapça eserler edebî olmaktan çok mi'raci dinî ilimler açısından ele alan kitaplardır. İmam Gazzâlî'den itibaren bir kısmı Abdulkâdir-i Geylânî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi mutasavvıfların kaleminden çıkışmış bu eserler değişik adlar taşı (Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, s. 91-93, 408-410).

Fars edebiyatında mi'râc edebî eserlerin konusu olarak dikkat çeker. Bunların müstakil olanlarından çok Nizâmî-i Gençevî'nin *Hamse'si*, Ferîdüddin Attâr'ın *İlâhînâme* ve *Esrârnâme* mesnevileri, Molla Câmî, Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî gibi sanatkârların değişik eserlerinin içinde yer alan örnekleri tanınmıştır (a.g.e., s. 93-95, 411-412). Müellifi meçhul müstakil bir eser olan 671 beyitlik *Mi'râcnâme* ise basılmıştır (Tahran, ts.).

Türk Edebiyatı. Mi'râc Türkçe eserlerde çokça işlenmiştir. Müstakil olanlarının dışında siyer ve mevlidlerle mu'cîzât-ı nebî gibi eserlerin, *Muhammediyye* ve *Gâribnâme* gibi kitapların birer bölümü de mi'râca ayrılmıştır. Ayrıca divanlarla din dışı mesnevilerde bu konuda şîrlere yer verilmesi bir gelenek halini almış, zamanla kasidelerin mi'râciyye, mesnevilerin ise mi'râcnâme adıyla anıldığı zengin bir edebî tür oluşmuştur. Konunun genellikle dinî kaynaklara dayanarak didaktik bir şekilde ele alındığı eserlerde müellifin sanatkâr yönünün ikinci planda kaldığı, tasavvufi açısından işlenen mesnevi ve kasidelerde ise daha lirik ve sanatkârane bir üslûbun ön plana çıktı, şairlerin hayal dünyalarının zenginliğine göre olaya şâhsî yorumlar getirdiği görülmektedir.

Aruzun en çok "fâilâtün fâilâtün fâilün" ve "mefâilün mefâilün feûlün" kalıplarının kullanıldığı mi'râciyyelerin kaside formuya yazılışlarında konu ortalaması elli - altmış beyit içinde özetlenirken mesnevilerde 2000'e yaklaşan beyit hacminin sağladığı imkânla çok tafsîatlî olarak işlenmektedir. Kasidelerin nesîb kısmı, mi'râc gece meydana geldiğinden bu mânaya gelen Arapça ve Farsça kelimeler üzerinde kurulmuş söz sanatlarıyla başlar; hadise, kûfî karânlıklarını ortadan kaldıran nûrânî ve ilâhî bir mûcize şeklinde

MİRÂCİYYE

takdim edilerek gecenin önemi vurgulanır. Ardından gecenin ve gökyüzünün tasvirine geçirilir. Bazan da mi'râc öncesi yine gece gerçekleşmiş olan şakk-i sadr mûcizesine temas edilir ve mi'râcın safha safha tasvirine girilir. Ümmü Hânî'nin evinden başlayan bu yolculukta Cebrâil'in burağı cennetten getirişi anlatılır. Buragın uzun uzadiya tasviri mi'râciyyelerin en önemli konularındandır. Daha sonra Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksâ'ya gidişi, orada diğer peygamberlere namaz kılmaması ve onlardan üstünüğü vurgulanır. Kudüs'ten tekrar semaya yükselişi (urûc) sırasında sahrenin Resûl-i Ekrem'in ardından harekete geçmesi ve "dur" ihtarıyla havada asılı kalması (hacer-i muallak) mûcizesi telmihler, tecâhül-i ârifler, hüsni-tâ'lillerle süslenerek nakledilir. Bunu gökyüzünde dolaşma, sema katlarında diğer peygamberlerle tanışma, cennet, tûbâ, hûriler, köşkler, ırmaklar ve cehennem hayatı tasvirleri takip eder. Resûlullah'ın "kâbe kavseyن" makamına ulaşması, Allah ile mülâkati ve rabbi katındaki değeri anlatılarak sanatkârin bakış açısına göre farklı yorumlarla şekillendirilir. Namazın mi'râcda farz kılınması, Hz. Peygamber'in dönüşte hadisiyi ashabına müjdelemesi, müminlerin kabulü ve müşriklerin inkâri gibi hususlar işlenir. Bu muhteva Gânîzâde Mehmed Nâdirî'nin mi'râciyyesinde en güzel ifadesini bulmuştur. Mesnevilere ise tevhid, na't ve münâcâtın ardından yukarıdaki konuların her biri bir kaside hacmine ulaşan bölümler halinde bazan İsrâiliyat'a dayanan rivayetlerle anlatılır. Bu arada na't ve münâcâtla, kaside ve gazellere de yer verildiği, namaz ve diğer ibadetler hakkında bilgiler aktarıldığı dikkat çeker. Abdülvâsi Çelebi, Abdülbâki Ârif, İsmâîl Hakkı Bursevî ve Ârif'in mi'râciyyeleri bu özellikleri ortaya koyan mesnevilere.

Mi'râc, Türk edebiyatında ilk defa bir motif olarak *Satuk Buğra Han Destanı*'nda görülür. Çağatay sahasında XII. yüzyılda Hakim Ata tarafından yazıldığı kabul edilen 122 beyitlik *Mi'râcnâme-tü'l-hazret* türün ilk müstakil örneği olup hece vezniyle ve sade bir dille kaleme alınmıştır (nşr. Kemal Eraslan, "Hakim Atâ ve Mi'râc-nâmesi", EFAD, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, sy. 10 [1979], s. 243-304). *Pavet de Courteille*'in, halen Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlı (Suppl., nr. 190) Uygarca metni Fransızca tercümesiyle birlikte neşrettiği (Paris 1882) Mî Haydar'ın mi'râcnâmesi Anadolu dışında yazılmış bir diğer örnektir (Anadolu sahası

dışındaki mi'râciyyeler hakkında bk. bibl. İz, Sertkaya).

Anadolu sahasında ilk müstakil mi'râciyye XV. yüzyılın başında (808/1405) Ahmedî tarafından yazılmıştır. *Tahkik-i Mi'râc-ı Resûl* başlıklı 497 beyitlik eser, şairin divanındaki kısa mi'râciyyelerden farklı olduğu gibi *İskendername*'sindeki mevlid bölümünden de ayrıdır (nşr. Yaşar Akdoğan, "Mi'râc, Mi'râc-nâme ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'râc-nâmesi", Osm. Ar., IX [1989], s. 263-310). Metin Akar'ın yayımladığı, Abdülvâsi Çelebi'nin 567 beyitlik *Mi'râcnâme-i Seyyidü'l-beşer Hazret-i Resûlullah aleyhi efdalü's-sâlavâtî* ise 817 (1414) yılında kaleme alınmıştır. Aksaraylı İsâ adlı bir şair tarafından XIV-XV. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen, Sema Özdemir'in üzerinde yüksek lisans çalışması yaptığı (bk. bibl.) 341 beyitlik *Mi'râcnâme*'de (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3756, vr. 64^a-75^b) mi'râcdan ziyade mi'râcda farz kılanın namaz, ayrıca kabir soruları, oruç, zekât ve hac hakkında mâmûmat verilmiştir. Aynı zaman dili mine ait olduğu tahmin edilen müellifi meçhûl ikinci eser, nûshalarına göre beyit sayısı 468-678 arasında değişen bir mesnevi olup İbn Abbas rivayetine dayalı bilgiler üzerine kurulmuştur (nşr. Hayati Develi, "Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Miracnâme", TDED, XXVIII [1998], s. 81-228). Bunları, Nebahat Gülsoy'un yüksek lisans tezi olarak içelediği (1993, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ârif adlı bir şair tarafından 841'de (1437) kaleme alınan 1745 beyitlik *Mi'râcü'n-nebî* takip eder (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 355). XV. yüzyıla tarihlenen bir diğer mi'râciyye sade bir dille yazılan İbrâhim Bey'e ait 275 beyitlik mesnevidir (nşr. Musa Duman, "İbrahim Bey'in Mi'râc-nâmesi", TDED, XXVII [1997], s. 169-238). Zaman içinde belirgin özellikler kazanan mi'râcnâmeler XV. yüzyıldan itibaren daha fazla rağbet bulmuş, manzum, mensur yahut çoğu manzum karma metinler halinde gelişimini sürdürmüştür. Dînî-tasavvufî manzum eserlerin içinde mi'râc hadisesine bir bölüm ayrılması da yine XV. yüzyılda yaygınlaşmıştır. XIV. yüzyıla ait Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'sında (nşr. Kemal Yavuz, s. 21-41), XV. yüzyılda Yazıcıoğlu'nun *Muhammediyye*'sında (haz. Âmil Çelebioğlu, "Faslûn fi'l-mi'râc", s. 133-151), Amasyalı Münîrî Çelebi'nin *Siyer-i Nebî*'sında, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necâtî*'nda (nşr. Neclâ Pekolcay, Ankara 1993, "Fî Beyân-ı Mi'râc-ı Mustafâ [s.a.s.]", s. 74-79), Ak-

şemseddinzâde Hamdullah Hamdi'nin *Ahmediyye*'sında (Hacı Selim Ağa Ktp., Kemaneş Emîr Hoca, nr. 181), Ârifî Fetullah Çelebi'nin *Şehnâme-i Âl-i Osmanî*'nın *Enbiyâname* adıyla da anılan I. cildinde, Abdurrahman Ubeydî'nin *Evsâf* ve *Mu'cizât-ı Nebî*'sında (s. 18-20), Hâkâni Mehmed Bey'in *Hîleye*'sında mi'râc hadisesine temas edilmiştir (geniş bilgi için bk. Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, s. 112-124). Din dışı örnekler arasında Ahmedî'nin *Cemşîd ü Hurşîd'i*, Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn'u* ile Ali Şîr Nevâî'nin *Hamse*'sini teşkil eden mesnevilerdeki mi'râc fasılları tanınmış örneklerdendir. Metin Akar'ın, içinde mi'râciyye bulunan bu gibi mesnevilerle dair verdiği liste bunların zenginliğini ortaya koymaktadır (a.g.e., s. 125-127).

XVI. yüzyıldan itibaren divanların içinde mi'râciyyelerin artmaya başladığı, XVII ve XVIII. yüzyıllarda ise hemen her şairin divanında bir veya birkaç mi'râciyyenin yer aldığı görülmektedir. Bunların en eski örneği Lâmiî Çelebi'ye (ö. 938/1532) aittir. Ganîzâde Mehmed Nâdirî ise türün meşhur mi'râciyyesinin şairidir. Onun divanındaki, "Teâlellah zihî şâm-ı sürûr-en-câm-ı gam-fersâ / Ki oldu mazhar-ı esrâr-ı sübâhânellezî esrâr" beytiyle başlayan kaside sine Azmîzâde Mustafa Hâletî ve Halîmî Çelebi gibi şairler nazire yazmıştır. Nevîzâde Atâî, Nâili-i Kadîm, Neşâti, Sâbit, Nazîm, Sâlim Mehmed Emin Efendi, Ali Nutâî Dede, İzzet Molla, Lebîb ve Âlide Sultan bu konuda manzumeleri olan şairlerden bazılarıdır.

XVIII. yüzyılda Abdülbâki Ârif'in kaleme aldığı mesnevi, aynı mahlası kullanan Ârif Süleyman Bey'in eseriyle karıştırıldığı gibi (DİA, I, 197) yanlışlıkla Sîrrî Abdülbâki De-de adına da neşredilmiştir (*Manzûme-i Mi'râc*, İstanbul 1317). 319 beyitlik bu manzum-mensur eser devrinde bestelenmiştir. İsmâîl Hakkı Bursevî'nin 478 beyit olan mi'râciyyesi (müellif hattıyla TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1790, vr. 66^b-82^b) tasavvufî bir muhtevaya sahiptir. Nâ-yî Osman Dede'nin mi'râc kandillerinde okunmak üzere yapıp bestelediği *Mi'râcü'n-nebî aleyhisselâm* adlı tevhîilleri hariç 102 beyitlik eseri türün en tanınmış örneğidir (İstanbul 1310). Nahîffî'nin *Mi'râcü'n-nebî* isimli 1157 beyitlik mesnevisinde (Süleymaniye Ktp., Âşîr Efendi, nr. 323, vr. 29^b-58^b) ilgili âyetler ve sahîh hadisler başta olmak üzere diğer rivayeler ve ulemâsının mi'râca dair görüşleri değerlendirilmiştir. Didaktik yönü ağır basan eserde şair Hz. Peygamber'i övdüğü

beyitlerinde yüksek bir lirizme ulaşmıştır. Abdullah Salâhî Uşşâkî'nin bir mi'râciyyesinin bulunduğu kaydedilmektede bunun, içinde mi'raca da yer verilen (üçüncü ve dördüncü bölümler) bir mevlid olduğu tesbit edilmiştir (Akkuş, s. 180-181). Şair ve hattat Ârif Süleyman Bey'in yanlışılıyla Reisülküttâb Ârif Efendi'nin divanında da basılan (Bulak 1258, s. 18-32) mi'râciyyesi de (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2656) XVIII. yüzyılın başarılı örneklerindendir. Vak'ânûvis Hâkim Mehmed Efendi'nin 432 beyitlik mi'râciyyesi müstezad şeklinde kaleme alındığı bilinen tek örnekdir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4477). Mecîdî de Mi'râciyye-i Risâlet-penâh aleyhisselâm adını taşıyan 289 beyitlik mesnevisinde (İÜ Ktp., TY, nr. 4009) konuyu tasavvufi açıdan ve oldukça lirik bir üslûptâ yorumlamıştır. Yenişehir Fenerli Hâfız Ömer, 1204'te (1790) kaleme aldığı 318 beyitlik mi'râciyyesinde (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 1375) Hz. Peygamber'in Allah ile mülâkati üzerinde durmuş, zühd, takvâ ve namaz gibi konuları işleyerek âdetâ bir nasihatnâme meyda-na getirmiştir.

Hakkında yeterli bilgi bulunmayan Seyyidî'nin 143 beyitlik *Der Beyân-ı Kissâ-i Mi'râcî*' ile (Ankara Cebeci Halk Ktp., Yaza-ma, nr. 1061, vr. 62^b-65^a) XIX. yüzyıl Meyle-vî şeyhlerinden Kılıslı Aşkî Mustafa Efendi'nin *Bahçe-i Letâif* ve *Lehçe-i Maârif* adlı külliyatındaki 189 beyitlik mi'râcînâmesi (Bilgin, s. 97-116) türün nisbeten kisa örneklerindendir. Süleyman Nazîf'in babası Said Paşa'ya ait 119 beyitlik manzume devrin din aleyhtarlarının peygamberliği, mücizeleri ve mi'râci inkârları karşısında mi'râcî mûcizesini ispat amacıyla yazılmıştır (nşr. Kenan Erdoğan, "Klâsik

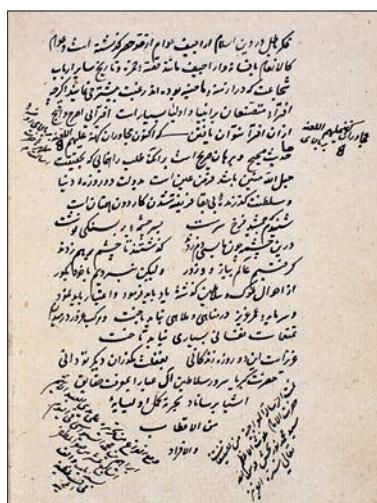
Mi'râciyyelerden Farklı Bir Mi'râciyye: Said Paşa ve Mi'râciyyesi", Atatürk Üniversitesi Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sy. 12 (Erzurum 1999), s. 163-185). Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin *Kudsîyyü's-sîrâc fî nazmî'l-mî'râc* adlı mesnevisi (İstanbul, ts.) müellife ait bir mi'râcî ilâhiyle on na't-îşerif harîç 183 beyittir. Eserin dikkat çekici tarafı, mi'râcî kandilinde okunmak üzere yazılmış bestelenmiş ve bu maksatla bâhir aralarında müellif tarafından ilâhi ve tevâşîhler yazılmış olmasıdır (mi'râciyye, şairin *Mevlid* ve *Regâbiyye*'siyle birlikte Mustafa Uzun tarafından neşredilmiştir, İstanbul 1996). Aynı müellifin *Kudsîyyü'l-minhâc fî icmâli bahî's-l-mî'râc* ise (İstanbul 1314) Osmanlı sahasında bilinen tek Arapça manzum örnekdir.

Kolağası Receb Vahî'nin (ö. 1923) 542 beyitlik *Minhâcü'l-mî'râc* adlı mesnevisi (İstanbul 1315; *Mî'râcü'l-beyân: Mî'râcın Tasavvufi Boyutu*, haz. Mustafa Tatçı - Cemâl Kurnaz, Ankara 1999) her biri farklı bir vezinle yazılmış sekiz ana başlık altında toplanmıştır. Eser, samimi ifadesi ve mi'râcî motiflerinin orijinal buluşlarla değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Son örnekler arasında Kerküklü Seyyid Abdüssettâr'ın *Mi'râciyye Divanı* (İstanbul 1326) ve Şeyh Muslihuddin Vahî'nin *Mî'râcü'l-beyân*'da (Kastamonu 1327) anılmalıdır. Cemalettin Server Revnakoğlu, mi'râciyye yazdığı halde eserlerine henüz ulaşımamayan şu isimleri de kaydetmektedir: Üsküdarlı Seyyid Mehmed Nûri Efendi, Emîr Buhârî şeyhi Simkeşzâde Feyzî, Erzurumlu Şeyh Osman Sirâceddin Efendi, Beylerbeyili Arap Sâlih Bey. Balıkesirli Fatma Kâmîle Hanım'ın (ö. 1921) mi'râciyyesi bir kadın tarafından kaleme alındığı bilinen tek eserdir. Kaynaklarda

mi'râciyye şairi olarak gösterilen başka kişiler de vardır (Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mî'râc-nâmeler*, s. 203-204). Son devirde Mehmed Bahâeddin ile (Amasya 1339) Mehmed Lutfî de (*Hü'lâsatü'l-be-yân* içinde, İstanbul 1974) mi'râciyye yazmıştır. Enver Tuncalp, Ali Genceli, Necip Fazıl Kısakürek ve Mustafa Âsim Köksal mi'râcî konulu yeni tarz şiirler kaleme alan şairlerin başlıcalarıdır. Mi'râciyyeler na't-îşerifler gibi derlenerek mi'râciyye veya na't-îşerifler mecmuaları düzenlenmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan (Hamidiye, nr. 1200) *Mecmûa-i Nuût-i Nebeviyye* bu tür derlemelerin güzel bir örneğidir.

Türk Din Mûsikisi. Kaynaklarda, mi'râcî kandilinde mi'râciyye okuma âdetinin XVIII. yüzyılda Nâyi Osman Dede'nin mi'râciyyeyle başladığı görüşü hâkimdir. Ancak Türk edebiyatında ilk mi'râciyye'nin XII. asırda kaleme alındığı, ilk müstakîl mevlid ve mi'râciyyenin de XV. yüzyılda yazılmış okunduğu düşünülürse bu tarih epey geçtir. Ayrıca XIV. yüzyılda *Muînû'l-mûrid* ile Hârizmî'nin *Muhâbbetnâme*'si dinî toplantılarında okunmaktadır. Yazıcıçâde Mehmed'in *Muhammediyye*'si de yazılışından itibaren mevlid gibi okunduğu göre bu eserdeki mi'râcî fasılının da mi'râcî kandillerinde okunmuş olması mümkündür.

Kaynaklarda belirtildiğine göre bir kandil gecesinde Şeyh Mehmed Nasûhî Efendi, Üsküdar Doğancılar'daki tekkesinde Nâyi Osman Dede'den mevlid gibi okunmak üzere bir mi'râciyye yazıp bestelemesini istemiş, bunun üzerine Osman Dede kaleme aldığı eserini segâh, müstear, düğâh, nevâ, sabâ, hüseyinî, nişâbur makamlarında yedi bölüm (hâne) halinde besteleşip ilk defa burada okumuştur. Mevlidde olduğu gibi bâhir aralarındaki güfteleri Mevlâna ve Mehmed Nasûhî'ye ait olan tevâşîhleri de Osman Dede bestelemiştir. Müstear hânesinin başında tevâşîh yer almadiğinden eserde segâh, düğâh, nevâ, sabâ ve hüseyinî makamlarında beş tevâşîh mevcuttur. Yeni bir ebced notası icat etmiş olan Osman Dede'nin mi'râciyyesini notaya alıp almadığı bilinmemektedir. Eser geleneksel meşk usulüyle yaşatıldığı için nevâ bahri tevâşîhile beraber Aziz Mahmud Hüdâyî Dergâhi şeyhi Mehmed Rûşen Efendi'nin (ö. 1891) ardından unutulmuştur. Bu kısmı sonraları Balat şeyhi Hâfız Kemâleddin Efendi yeniden bestelemişse de tutunmamıştır. Tekkelerin kapatılmasıından sonra dînî mûsikinin yayılmasına birlikte mi'râ-

Muhammed
Nurbâhs'ın
Risâle-i
Mi'râciyye'sinin
ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Esad Efendi,
nr. 3702/2)

MİRÂCİYYE

ciye de unutulmaya yüz tutmuş, ancak Mehmet Suphi Ezgi ve Abdülkadir Töre tarafından değişik sanatkârlardan dinlenip ayrı ayrı notaya alınarak neşredilmişdir. Neyzen Emin Dede'nin Hopçuzâde Mehmed Şâkir Efendi'nin oğlu Şeyh Ali Rızâ Efendi'den notaya aldığı mi'râciyye ise elde değildir. Suphi Ezgi eseri 27 Haziran 1936'da Mehmet Samî'den notaya ve plağa almış, darb-i Türkî usulüne oturtup bazı düzenlemelerde bulunarak *Nazâri, Ameli Türk Musikisi* adlı kitabında yayımlanmıştır (İstanbul, ts., III, 102-143). Esere segâh makamındaki Arapça güfteli ilk tevşihin ardından yirmi misralık seğâh hânesiyle girilmekte, hüzzama sık sık geçkiler yapılmakta ve eser segâhla sona ermektedir. On iki beyitlik müstear hânesinde ayrıca bayatî, mâye, segâh ve hûz zam geçkiler dikkati çeker. Ardından, Arapça matla'lı düğâh tevşih ve Hz. Peygamber'in mi'raca davetini konu alan yirmi iki beyitlik sabâ, çârgâh, hicaz, hüseyînî, acem ve bûselik makamlarında geçkilerin de yer aldığı düğâh hânesi gelmektedir. Bunu sabâ tevşîhi ve on altı beyitlik sabâ hânesi takip eder. Burada da düğâh, hüseyînî, çârgâh, bestenigâr makamlarında geçkiler bulunur. Farsça güftesi Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye ait olan hüseyînî tevşîten sonra hüseyînî hânesi gelir. Mi'raca olan bitenin anlatıldığı, dokuzunun bestesi unutulmuş otuz beş beyitlik bu bölümde gerdâniye, necd hüseyînî, bûselik, acem, araban geçkiler vardır. Eser on bir beyitlik nîşâbur makamında münâcât hânesiyle sona ermektedir. Suphi Ezgi unutulan nevâ hânesine metninde yer vermediğinden bu neşir bir hâne eksiği görülmektedir.

Abdülkadir Töre'nin tesbitlerine dayanarak mi'râciyyenin notalarını yayımlayan M. Ekrem Hulusî Karadeniz, durak şeklinde ve usulsüz okunan eseri usule sokma gayreti yüzünden Suphi Ezgi'nin notalarının yanlış olduğunu ileri sürmüştür. Bu neşirde unutulan nevâ hânesinin güftesi tevşîhiyle beraber yer almaktadır. Mi'râciyyenin sadece metni, kenarlarında her bahrin makamı gösterilmek suretiyle devrin Sa'dîye şeyhlerinden Ali Galib Efendi tarafından *Mi'râcü'n-nebî aleyhisselâm* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1310). Latin harflî ilk neşri yapan Sadettin Nûzhet Ergun'un da bazı yanılıklardan kurtulmaması, Arapça ve Farsça kısımların okunuşunu vermemesi bir edisyon kritik ihtiyacını hâlâ sürdürmektedir.

Abdülbâki Ârif Efendi'nin mi'râciyyesinin de XVIII. yüzyıl bestekârlarından Niz-

nâm (Tiznâm) Yusuf Çelebi tarafından bestelendiği ve İstanbul'da Eyüp Sultan Türbesi'nde okunduğu kaydedilmektedir; ancak eser zaman içinde unutulmuştur. Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin eserinin de besteli olarak okunduğu metindeki tevşih ve mi'râc konulu ilâhiler, manzumenin sonuna ilâve edilmiş bulunan duadaki ifadeler yanında Cemalettin Server Revnakoğlu'nun verdiği bilgilerden anlaşılmakla birlikte notası elde değildir.

Nâî Osman Dede'nin mi'râciyyesi mi'râc kandilinde veya ertesi gün cami, mevlevîhâne ve tekkeлерden başka diğer bazı yerlerde de icra edilirdi. Namazın ardından bir hâfız İsrâ sâresinin baş kısmını okur. Fâtiha'dan sonra iki mi'rachan birbirine bitişik iki kürsüye çıkarak eseri müstereken icraya başlar. Bu sırada kürsülerin altında oturan zâkirler her misrâm nihayetinde "sallû alehî" ibaresini makamına göre topluca söyleyler. Altıncı bahrin her misrâmın sonunda ise "minna's-salât" ibaresi terennüm edilir, münâcât hânesinde de "ikbel yâ mücîb" terennümü tekrarlanır. Ayrıca her bahirden önce o bahre mahsus tevşîhler zâkirlerce okunurdu. Münâcât kısmı icra edilirken dinleyicilere gül suyu serpilir, mi'râcda Hz. Peygamber'e sunulan içecekleri temsilen şerbet ve süt ikram edilir, mevlid törenlerinde olduğu gibi şeker dağıtılrı. Mi'râciyye tamamlanınca genellikle Necm sûresinin mi'râca dair kısmından veya Bakara sûresinden bir aşr-ı şerif okunur, mi'râc duası ile tören biterdi (örnek bir dua metni için bk. *Mevhîbetü'l-Vehhâb*, İstanbul 1289, s. 85). Aşçı İbrâhim Dede'nin hâtıralarında yer alan (Koçu – Akbay, s. 62-63), 1867 yılında Erzincan'da mi'râc kutlamalarıyla ilgili bilgiler bu geleneğin Anatolu'ya da ulaştığını göstermektedir. Vakıf kayıtlarından mi'râciyye okunması için özel vakfiyelerin tanzim edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1189 (1775) tarihli vakıf kaydında Bayramiyye tarikatına bağlı Hımmet Efendi Tekkesi'nde bir mi'râciyye yazılıp bestelenerek mi'râc kandilinde okunması için tahsisat ayrıldığı belirtilmektedir. Bursali Safiye Hanım'ın bu konudaki vakfiyesi 1888 tarihlidir (Kara, VII/7 | 1998|, s. 38). Sultan Reşad tarafından Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mi'râciyye okunması için vakıf yapıldığı da bilinmektedir.

Tekkelerin kapatılmasından sonra mi'râciyye ilk olarak 12 Mayıs 1951'de Aziz Mahmud Hüdâyî Âsitânesi'nde İsmail Gavsi Erkmenkul, Hopçuzâde Mehmet

Şâkir Çetiner, Hâfız Hasan Hilmi Başaranel ve arkadaşları tarafından okunmuştur. Son mi'râciyyehan Şâkir Çetiner ve arkadaşları, Vakıflar İdaresi'nin ilgisizliğine rağmen mi'râciyye vakıflarını 1980'li yıllara kadar yaşatmaya çalışmışlar ve İstanbul'da Sümbül Efendi Camii'nde Kazasker Mehmed Süedâ Vakfı adına, Tophane'de Kâdirîhâne Camii'nde (eski Kâdirî Âsitânesi) Rifat Mehmed Paşa ve İsmail Gavsi Efendi vakıfları, Bursa'da İbrâhim Paşa Camii'nde Safiye Hanım Vakfı gerekî mi'râciyye okumayı sürdürmişlerdir. Şâkir Çetiner'in vefatından sonra düzenli biçimde mi'râciyye okunuşuna pek rastlanmamaktadır. Ahmet Hatipoğlu, ilk defa sazların iştiraki ve kadın erkek sanatçılardan oluşan korosuya birlikte Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın vefatı üzerine mi'râciyyenin tamamını radyo ve televizyonda icra etmiş, ayrıca kasetini hazırlayarak yayımlanmıştır (İstanbul 1992). Eserin bir bahri tevşîhiyle beraber yine ilk defa 2004 yılı mi'râc kandilinde Fâtih Camii'nden yayımlanan mevlid töreninde okunmuştur.

Türk din müsikisinde mi'râciyye okumak ayrı bir tavır kabul edildiğinden mi'râchanlık önemli bir icra tavrı olarak gelişmiştir. Yukarıda zikredilenler arasındaki birçok mi'râciyyehan arasında Uncuzâde Mehmed Emin Efendi, Hamâmîzâde İsmâîl Dede, Mutafzâde Ahmed Efendi, Hüseyin Fahreddin Dede, Enderunlu Hacı Nâfir Bey, İmrâhorlu Arap Sâlih, Durak Hazinesi Nakşî Efendi, Hakkâk Hâfız Abdi Efendi, Selâmi Efendi Tekkesi şeyhi Ahmed Muhtar Efendi, Neyzen Emin Dede, İbrâhim Halil (Erkal), Zekâizâde Hâfız Ahmet (Irsay) önde gelenlerdir (diğer isimler için bk. Akar, TK, XXIV/278 | 1986|, s. 374-379).

Dînî müsikide mi'râc ilâhileri ayrı bir grup oluşturacak kadar zengindir. Buna ait güftelerin bir kısmı mi'râciyyelerden alınmış, bir kısmı da sadece bu maksatla yazılp bestelenmiştir. Bu eserlere Yûnus Emre'nin acem makamında tevşîh olarak bestelenmiş on altı beyitlik şiiri (notası için bk. Töre, *İlâhîler*, VIII, 106-107), Fuzûlî'nin Tanbûri Aziz Efendi'nin hümâyun makamında tevşîh olarak bestelediği gazeli (notası için bk. Şengel, *İlâhîler*, IV, 86-87), Nazîm'in Şîkârzâde Ahmed Efendi tarafından arazbâr makamında tevşîh olarak bestelenen şiiri (notası için bk. Töre, *İlâhîler*, VIII, 144-145), Neccârzâde Rîzâ'nın Hopçuzâde Şâkir'in sabâ makamında bestelediği (notası için bk. a.g.e., IX, 183-184), ayrıca uşşak ve düğâh-i kadîm

makamında bestelenmiş (notası için bk. Şengel, *İlahiler*, II, 56-57) manzumesi, İzzettin Hümâyi Bey'in güftesi kendisine ait hüzzam mî'rac ilâhisi, Zekâizâde Hâfız Ahmed'in rast ilâhisi (notası için bk. a.g.e., IX, 171) örnek gösterilebilir.

Minyatür. İslâm ve Türk minyatür sanatında mî'rac minyatürleri ayrı bir grup teşkil edecek zenginlikte olup daha çok mî'râcnâme adıyla anılmaktadır. Bunlar siyer-i nebî, kisas-i enbiyâ ve mî'râcnâme'lerle Reşîdüddin'in *Câmi'u'l-tevârîh*'i gibi eserlerde, ayrıca içinde mî'râciyye bulunan divan, hamse ve mesnevilerde, acâibü'l-mahlûkât ve fâlnâmelerde yer almaktadır. Hint bölgesinde Hz. Ali'nin hayatına dair *Hâvernâme* ve *Hamle-i Hayderî* gibi kitaplarda da mî'rac konulu minyatûrlere rastlanmaktadır.

Mî'rac minyatürlerinin şekillenmesinde sanatkârin konuya ilgili hadisleri anlayış ve yorumlayışından kaynaklanan şahsi değerlendirmeleri yanında devrin ve bölgenin kompozisyon, resim, şekil, nakış ve renk anlayışının da etkisi vardır. Bu sebeple İran, Arap, Hint ve Türk minyatür üslûplerinin mî'rac minyatürlerine en belirgin şekilde yansıldığı görülmektedir. Bilhassa Türk ve İranlı minyatür ustalarının yaptığı mî'rac minyatürlerinin, XIV. yüzyıldan bu sanatın en gelişmiş örneklerinin ortaya konulduğu XVIII. yüzyıla kadar daha büyük bir itina ile üslûplâstırılarak resmedildiği, Arap geleneğinde ise genellikle belgesel bir anlayışla hareket edilmesi neticesinde nisbeten zevksiz örneklerin ortaya konduğu söylenebilir. Sünî çevrelerde Hz. Peygamber'in yüzü çok defa peçe ile (nikâb) örtülüken İran ekolüne bağlı minyatürlerde bu hususa fazlaca rıayet edilmemesi de önemli bir farklılıktır. Ayrıca minyatürlerde en çok resmedilen burağın Şîî geleneğinde arslan kuyruklu oluşu ve aynı sahnede Hz. Ali'yi temsil eden bir arslan resmedilmesi, Resûl-i Ekrem'in elindeki yüzüğü bu arslana uzatarak ona nişan göstermesi (Dehlevî, *Hamse [Hüsrev Ü Şîrin]*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 377, vr. 45^a) dikkat çeken bir özelliktir.

Mî'rac minyatürlerinin en eskisi *Câmi'u'l-tevârîh*'te bulunan, Hz. Peygamber'in burağın üzerinde meleklerle beraber gökyüzünde uçarken tasvir edildiği minyatûrdur (Edinburg Üniversitesi Ktp., Arap, nr. 20, vr. 55^a). Nîzâmî, hamsesinin ilk mesnevisi olan *Mâjzenü'l-esrâr*'da mî'rac konusuna yer verdiği için eserin minyatûrlü nûshalarında mî'rac minyatûrları mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Yaz-

ma Başıcalar, nr. 220, vr. 195^b). Molla Câmî'nin *Dîvân, Heft Evreng ve Yûsuf u Züleyhâ*'sının bazı nûshalarında da mî'rac minyatûrları bulunmaktadır. Mî'rac Moğollar döneminde metni günümüze ulaşmayan bir mî'râcnâmede işlenmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, nr. 2154) on levha halinde Behram Mirza albümünde yer alan ve konuyu emsallerine göre daha fazla dinî hasasiyetle resmettiği görülen minyatürler (vr. 31^b, 42^a, 42^b, 61^a, 61^a alt, 61^b, 62^a, 107^a, 121^a, 121^a alt) Ahmed Mûsâ isimli bir sanatkâra atfedilmektedir. Mî'racı bütün yönleriyle resimleyen, metniyle birlikte zamanımıza kadar gelmiş en eski mî'râcnâme, Herat'ta Şâkrûh'un sarayında 840'ta (1436) hazırlanmış elli yedi minyatûrın bulunduğu Uygurca eserdir (Paris Bibliothèque Nationale, Turc, nr. 190 kayıtlı yazmadaki minyatürler Marie-Rose Séguy tarafından *Mirâj Nâmeh Le Voyage du Prophète* adıyla nesredilmiştir [Fransa 1977, Draeger Editeur]). Mî'rac minyatûrlarıyla dikkat çeken önemli bir kitap da Darîr'in *Sîretü'n-nebî*'sının Osmanlı kitap sanatlarının en üst düzeye ulaştığı dönemin son başarılı örneklerinden olan minyatûrlü nûshasıdır. Eserin mî'racın anlatılmasıyla başlayan III. cildinde (New York Public Library, Spencer Koleksiyonu) beş minyatûr mevcuttur (vr. 3^a, 5^a, 6^b, 57^a, 58^b). Bu ciltten çıkarılmış, Resûl-i Ekrem'in mî'racda Hz. Mûsâ ile görüşmesinin tasvir edildiği bir minyatûr Batı Berlin İslâm Sanatları Müzesi'ndedir (mî'rac minyatûrlarına yer veren yazımların bir listesi için bk. Tekin, s. 537-549; Çığ, sy. 3 [1959], s. 51-90). Mî'rac halk resmine de konu olmuştur. En çok resmedilen insan yüzü, tavus kuyruklu, yeşil kanaatlı, başında ayyıldızlı bir taç bulunan kirat sûretindeki buraktır. Mî'racla ilgili âyet ve hadislerle bezenmiş levhaların bir tarafında Mekke, diğer tarafta Mescid-i Aksâ (Kudüs) resmedilmiş, arasına da burak yerleştirilmiştir.

Hat. Hat sanatında, mî'racın anlatıldığı İsrâ ve Necm sûrelerinin tamamı veya bazı âyetleri, farklı sûrelerde yer alan ilgili âyetler, bu konudaki hadisler yahut bunların belirli bölümleri mushafîarda, cüzelerde, ayrıca murakka' ve levhalarda, özellikle de camilerin kuşak yazılılarında tezîyîn unsurlar olarak kullanılmıştır. Küfü hatla yazılan ilk mushaf örneklerinden itibaren İsrâ ve Necm sûrelerinin başındaki tezhipli serlevhalar ayrı bir estetik ve değer kazanmıştır. Ekol sahibi büyük hattat ve sanatkârlar eliyle yazılmış mushafların bu

konuda önemli etkisi olmuştur. Yâkût el-Müsta'sîmî, Abdullah-î Sayrafî, Muhammed Tuğrâî, Mîr Abdülkâdir Hüseyînî, Mîr Ali Tebrîzî, Alâeddin Tebrîzî, İbnü'l-Bevâb, Şâh Mahmûd Nîsâbûrî, Ahmed Şemseddin Karahisârî, Şeyh Hamdullah Efendi, Abdullah Amâsî, Hâfız Osman ve Kadırgalî gibi mushaf hattatlarının ortaya koyduğu örnekler en değerliileridir (bu konuda geniş bilgi için bk. Ahmed Gûlcînî-i Meâni, tür.yer.). Cüzlerde de görülen bu özelliklere, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki İsrâ süresiyle başlayan, XIV. yüzyılda Beylikler döneminde tezhip edilmiş on beşinci czûz örnek gösterilebilir. Bu cüzün müzehhep ilk iki sayfasında sadece mî'rac âyetlerinin yer olması sanatkârin konuya yaklaşımını göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Bayram, XVI [1982], s. 143-154). İsrâ süresinin kuşak yazılış şeklinde kullanılmasının ilk örneği, XIII. yüzyıl başlarında Hindistan Ecmîr'deki Ar-hâî-din-kâ Conprâ Camii'nin kabartma olarak taş üzerine işlenmiş süslü kûfi kuşağında görülmektedir (Yasin Hamid Safadi, s. 104). Kubbetû's-sahre'nin kubbe kasnağının altındaki dış kuşakta, 1876'da Mehmed Şefik Efendi tarafından cellî sülüs hatla çini üzerine yazılmış İsrâ sûresinin ilk âyetleri yer almaktadır (Ülgen, I, 661, 672). Kubbetû's-sahre ile yakınındaki Mescid-i Aksâ'nın içinde gerek kuşak gerek levha olarak mî'racla ilgili âyet ve hadislerin çoğu Osmanlı hattatları tarafından yazılmış değerli örnekleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Paşa, *Garîb-nâme* (haz. Kemal Yavuz), İstanbul 2000, II/1, s. 21-41; Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammedîye* (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996, II, 131-151; Abdurrahman Ubeydî, *Evsâf ve Mu'cîzât-î Nebî*, İstanbul 1313, s. 18-20; Fâhir Îz, *Mîraç-nâme* (mezuniyet tezi, 1938), İÜ Tûriyat Enstitüsü, nr. T106, tür.yer.; Sadettin Nûzhet Ergun, *Tûrk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942-43, I, 125, 308-317; II, 519, 559, 708-709; Reşad Ekrem Koçu – Mehmed Ali Akbay, *Geçen Asrı Aydınlatan Kîymetli Vesikalardan Bir Eser: Hatıralar, Aşçidede İbrahim*, İstanbul 1960, s. 62-63; Ali Saim Ülgen, "Kudüs'te Harrâm-i Şerif Dahilindeki Kubbetû's-sahre (es-Sâhratû'l-Müserrefe, Cami-i Ömer) in XVI. Yüzyılda Yapılmış Olan Çinileri", *Tûrk San'atu Tarihi Araşturma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 658-676; Osman Fikri Sertkaya, *Mî'râc-nâme: Metin İndeks* (mezuniyet tezi, 1968), İÜ Ed. Fak. Genel Kitaplığı, THT, nr. 244, tür.yer.; Ahmed Gûlcînî-i Meâni, *Rehnümâ-yı Gencîne-i Kur'ân*, Meşhed 1347, tür.yer.; Yasin Hamid Safadi, *Islamic Calligraphy*, London 1978, s. 104; Filiz Çağman – Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatûrları*, İstanbul 1979, s. 13; Zeren Tanındı, *Siyer-i Nebî: İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul 1984, s. 10-12, 14,

MİRÂCİYYE

33, 47, minyatür nr. 38-39; Özge, *Katalog*, III, 1157-1159; Şengel, *İlahiler*, tür.yer.; Töre, *İlahiler*, tür.yer.; Muhammed b. Saîd es-Şerîfi, *Hüütü'l-meşâhîf 'inde'l-meşârik ve'l-meğârib mi-ne'l-karnî'r-râbi'* ile'l-âşîri'l-hicrî, Cezayir 1982, tür.yer.; Nuri Özcan, *On Sekizinci Asırda Osmanlılarda Dîni Müsiki* (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, I, 26-31; Metin Akar, "Mirac Hadisesinin Türk Halk Şiirine Yansımı", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1986, II, 17-24; a.mlf., *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Ankara 1987; a.mlf., "Nâyi Osman Dede ve Mi'râciye'si", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Konya 1981, s. 1-16; a.mlf., "Mi'râchânlarımız", *TK*, XXIV/278 (1986), s. 374-379; a.mlf., "Erzurumlu Şair Muhammed Lütfî'nin Mi'râcü'n-Nebî'si ve Mi'râc-Nâmelerimiz Arasındaki Yeri", a.e., XXX/352 (1992), s. 50-56; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Müzikisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara, ts., s. 162-163, 659-701; Mustafa Uzun, *Dînî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dînî Mesnevileri*, İstanbul 1996, s. 33-34, 81-108; a.mlf., "Abdülbâki Ârif Efendi", *DâA*, I, 197; a.mlf., "Ârif Süleyman", a.e., III, 370; Sema Özdemir, *Aksarayı İsa'nın Miraciyesi* (yüksek lisans tezi, 1996), MÜ Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü; Mehmet Akkuş, *Abdullah Salâhaddin-i Uşşâkî (Salâhî)'nın Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1998, s. 180-181; Orhan Bilgin, "Âşkı Mustafa Efendi ve Mi'râc-nâmesi", *Prof. Dr. Nihat M. Çetin'e Armağan*, İstanbul 1999, s. 97-116; Başak Burcu Tekin, "İstanbul Süleymaniye Küttûphanesi Resimli El Yazmalarındaki Miraç Tasvirlerine Bakış", *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı: Sanat Yazları* (haz. Mustafa Denktaş – Yıldırıay Özbek), *Kayseri* 2001, s. 537-549; Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Üsküdar'da İkinci Miraciye Töreni Münasebetiyle: Miraciye ve Mevlid", *Vakit (Yeni Gazete)*, 3 Haziran 1951; a.mlf., "Miraciye'nin Diktefon'a Alınması, Bursa ve Üsküdar'da Okunması Mü-

nasebetiyle Kutb-i Nâyi Şeyh Osman Dede ve Mi'râciyesi I", *Yeni Tarih Dünyası*, II/15, İstanbul 1954, s. 615-616, 634; a.mlf., "Eski-Klasik Tasavvuf Edebiyatımızda Mi'râciyeler II", a.e., II/16 (1954), s. 658-659; a.mlf., "Edebiyatımızda Mevlid ve Mi'râciye III", a.e., II/17 (1954), s. 690-693; a.mlf., "Mevlidin Bugünkü Hâli Mi'râciyenin Üstünlüğü IV", a.e., II/18 (1954), s. 738-739; a.mlf., "Mi'râciye Nasıl Kaleme Alındı? V", a.e., II/19-20 (1954), s. 765-767; Kemal Çağ, "Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki Minyatürlü Kitapların Kataloğu", *SM*, sy. 3 (1959), s. 51-90; Halil Can, "Dînî Türk Musikisi Lûgati", *MM*, sy. 220 (1966), s. 120; a.mlf., "Dînî Musiki", a.e., sy. 300 (1974), s. 26-27; Orhan Nasuhoglu, "Dînî Musikimizin Bir Şâhesi Mi'râciye", a.e., sy. 292 (1974), s. 4-7; Sadi Bayram, "XIV. Asırda Tezhibilemiş Beylik Döneminde Aïr Üç Kur'an Cüzü", *VD*, XVI (1982), s. 143-154, rs. 7; Günsel Renda, "Siyer-i Nebi Minyatürleri ve Osmanlı Resim Sanatındaki Yeri", *TT*, sy. 7 (1984), s. 23-25; Hüseyin Ayan, "Abdülbâki Ârif Efendi'nin Mi'râciyyesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Konya 1986, s. 1-11; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Bulunan Minyatürlü, Resimli, Şekilli, Cetvelli, Plan ve Haritalı (Türkçe, Arapça, Farsça), *Yazmalar*, *STY*, XIII (1988), s. 19-62; Mustafa Kara, "Mîrâc, Mîräciye ve Bursali Safiye Hâtûn'un Vakfiyesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/7, Bursa 1998, s. 25-40; Kemal Yavuz, "Anadolu'da Başlayan Türk Edebiyatında Görülen İlk Miraçnameler: Âşık Paşa ve Mi'râc-nâmesi", *İlmî Araştırmalar*, sy. 8, İstanbul 1999, s. 247-266; Zehra Özтурk, "Hamdullah Hamdi", *DâA*, XV, 453.

 MUSTAFA UZUN

MİRACNÂME (bk. MİRÂCİYYE).

Mîracü'z-zafer'in ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2368)

MİRACÜ'Z-ZAFER (مراجعة الظفر)

Behceti Hüseyin Efendi'nin
IV. Mehmed devri ve özellikle
1678 Çehrîn seferine dair eseri.

L

XVII. yüzyıl divan şairlerinden olan Hüseyin Efendi, Şeyhî Mehmed Efendi'ye ve tezkireci İsmâîl Bîlîg'e göre İstanbul'da (*Vekâyi'l-fuzalâ*, III, 661), Safâî Mustafa Efendi'ye göre Hezargrad'da (*Tezkire*, vr. 40^b) doğdu. Hayatı hakkında bilinenler kendi eserlerinde ve bazı tezkirelerde yer alan bilgilere dayanır. Şuarâ tezkirelerinde ve bazı biyografik kaynaklarda Behceti mahlaslı diğer şairlerle karşılmaktadır. Geleneksel eğitimi aldıktan sonra Dîvân-ı Hümâyûn kâtipleri arasında girdiği, târihçilik ve bazı vezirlere kâtiplik ve müsâhiblik yaptığı, bu sıfatla Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1089 (1678) yılında çıktıği Çehrîn seferine katıldığı, Viyana Kuşatması (1094/1683) dönüsü Belgrad'da olduğu bilinmektedir. XVII. yüzyılın ünlü hiciv şairi Nef'iye hatırlatan, bir divanda topladığı şiirlerinde sebk-i Hindî tesiri görülür. IV. Murad'in Nef'iye gösterdiği ilgiyi kendisinin IV. Mehmed'den beklediğini, fakat umduğunu bulamadığını ima etmektedir. Millet Kütüphanesi'nde kayıtlı (Mecmua, nr. 19), 507 gazel, 101 rubâî, otuz kaside, on üç tarih ve beş müsammat ihtiva eden divanı üzerinde Ahmed Ölmez tarafından doktora tezi hazırlanmıştır (1996, *Behceti Hüseyin Efendi, Hayatı-Eserleri ve Divanının Metni*, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kataloglarda Zafernâme adıyla da geçen Mîracü'z-zafer, IV. Mehmed'in cülsûsundan başlayarak Köprülü Mehmed ve oğlu Fâzıl Ahmed paşaların fetihleri ve zaferleri hakkında muhtasar, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Çehrîn seferi ve fethiyle ilgili ayrıntılı bilgiler ihtiva eder. Kırk dört gün süren bu seferin âdetâ bir günlüğü olan eser Merzifonlu'nun Edirne'ye dönüşüyle sona erer. Monografik rûznâme yazma geleneğinin XVII. yüzyıl için güzel bir örneği olan eserin telifi 1090 (1679) yılında tamamlanmıştır. Ayrıca ordunun konakladığı menziller hakkında geniş bilgilerin yer aldığı Mîracü'z-zafer'in bilinen yegâne nüshası Süleymaniye Küttûphanesi'ndedir (Esad Efendi, nr. 2368). Giriş kısmında Behceti 300 varaktan oluşan eserini Arapça, Farsça ve Türkçe şîirlerle süslediğini, fakat sade bir dil kullanmaya özen gösterdiğini ifade etmektedir.